

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการสรุปประเด็นสำคัญของการศึกษา ข้อเสนอแนะ ข้อจำกัดของการศึกษา ตลอดจนแนวทางของการศึกษาต่อไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สรุป

ในปัจจุบันสินค้าคงทนประเภทต่าง ๆ อาทิเช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน, ยานพาหนะ, เฟอร์นิเจอร์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้บริโภค สิ่งเหล่านี้จึงมีใช้สิ่งที่แสดงถึงความนุ่มนวลเหมือนในอดีต แต่ถือเป็นความจำเป็นในระดับหนึ่ง จากผลนี้เองจึงมีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคของผู้บริโภคแต่ละครัวเรือนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการจัดสรรรายได้ที่ครัวเรือนได้รับแต่ละช่วงระยะเวลาว่าจะใช้จ่ายในสินค้าเหล่านี้อย่างไรบ้าง เพื่อที่จะให้ครัวเรือนได้รับประโยชน์มากที่สุด

จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วยวัตถุประสงค์สองประการคือ ประการแรก เป็นการศึกษาถึงสถานการณ์และพฤติกรรมในการอุปโภคบริโภคสินค้าคงทนของครัวเรือนในกลุ่มตัวอย่าง โดยศึกษาความสำคัญของสินค้าคงทนในด้านความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้บริโภค ซึ่งจะเน้นถึงสถานการณ์การเป็นเจ้าของทรัพย์สินคงทนว่าแต่ละครัวเรือนมีสินค้าชนิดใดบ้าง และประการที่สอง ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทน ซึ่งตัวแปรที่ถูกสมมติว่ามีอิทธิพลต่อการใช้จ่ายของครัวเรือนประกอบด้วย ตัวแปรด้านเศรษฐกิจอย่างเช่น รายได้ของครัวเรือน, ตัวแปรที่เกี่ยวกับตัวผู้บริโภค เช่น อายุ สถานภาพการสมรส จำนวนเด็กในครัวเรือน, ตลอดจนตัวแปรด้านสภาพแวดล้อมในการตัดสินใจใช้จ่ายเงินเช่น การได้รับความไว้วางใจในการซื้อ (ซื้อด้วยสินเชื่อ) เป็นต้น โดยสินค้าคงทนที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยสองกลุ่มใหญ่ คือ สินค้าคงทนประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน และสินค้าคงทนประเภทอื่นที่มีใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน

กลุ่มประชากรตัวอย่างที่ใช้เป็นหน่วยแจงนับในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ครูเรือนของผู้บริโภคที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย จำนวนครูเรือนตัวอย่าง 450 ครูเรือน การเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้แบบสอบถามที่ต้องไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบมีระบบ (systematic random sampling) ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงสถานการณ์และพฤติกรรมการบริโภคสินค้าคงทนของครูเรือนนั้น ได้ใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) ส่วนในการพิจารณาถึงแบบจำลองที่เหมาะสมในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทนนั้น ได้เลือกแบบจำลองโทบิต (Tobit model) ที่ประมาณการด้วยวิธีภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด (maximum likelihood method) ซึ่งแบบจำลองที่ศึกษานี้ ตั้งข้อสมมุติฐานว่า เมื่อผู้บริโภคได้ตัดสินใจซื้อสินค้าคงทนแล้วก็เท่ากับว่า ผู้บริโภคจะต้องยอมรับค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นตามมา และค่าใช้จ่ายนี้ผู้บริโภคเท่านั้นที่จะเป็นผู้กำหนดว่าในแต่ละช่วงระยะเวลา (ช่วงหนึ่งปี) ควรจะเป็นเงินจำนวนเท่าใด ดังนั้นความสัมพันธ์ของแบบจำลองดังกล่าวนี้ จึงได้กำหนดให้ค่าใช้จ่ายเพื่อการซื้อสินค้าคงทนเป็นตัวแปรตามที่ ถูกกำหนดจากตัวแปรอิสระ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนี้ ได้แก่ รายได้ของครูเรือน, อายุของหัวหน้าครูเรือน, จำนวนเด็กในครูเรือน, และตัวแปรหุ่น (dummy variables) ที่ประกอบด้วย สถานภาพการสมรส, อายุการสมรส, สถานภาพการเป็นเจ้าของบ้าน, ระยะเวลาที่เข้ามาอยู่ในบ้าน และความรู้สึกด้านสภาพแวดล้อมด้านการได้รับสินค้าจากผู้ขาย สำหรับผลของการศึกษาพอสรุปได้โดยสังเขปดังนี้

1) .จากการสำรวจข้อมูลลักษณะทั่วไปของครูเรือนผู้บริโภค สรุปได้ว่า หัวหน้าครูเรือนมีอายุอยู่ในช่วง 45 ปี เป็นส่วนใหญ่ หรือโดยเฉลี่ยอยู่ในช่วง 50 ปี ระดับการศึกษาอยู่ในระดับไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 เป็นสัดส่วนมากที่สุดคือ ประมาณร้อยละ 77 และประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดประมาณร้อยละ 52 หัวหน้าครูเรือนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 96 มีสถานภาพสมรสแล้ว แต่ละครูเรือนมีสมาชิกโดยเฉลี่ย 4.967 คน หรือประมาณ 5 คน ขณะที่จำนวนเด็กที่อาศัยในแต่ละครูเรือนโดยเฉลี่ย

1.533 คนหรือประมาณ 2 คน โดยครัวเรือนส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นหลัง ใต้ และมีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินถึงร้อยละ 87.8 รายได้ของครัวเรือนโดยเฉลี่ยประมาณ 57,973 และ 59,925 บาทต่อปีสำหรับปี 2534 และปี 2535 ตามลำดับ

2). สถานภาพการเป็นเจ้าของทรัพย์สินคงทน จากการสำรวจครัวเรือนของผู้บริโภคในกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ในสินค้าคงทนที่ให้ความบันเทิงภายในบ้านที่ประกอบด้วย เครื่องวีดิทัศน์, โทรทัศน์, และเครื่องเสียง จากการศึกษาในสินค้ากลุ่มนี้ โทรทัศน์เป็นสื่อความบันเทิงที่ครัวเรือนส่วนใหญ่มีสินค้าชนิดนี้อยู่คือ มีสถานภาพความเป็นเจ้าของถึงร้อยละ 91.8 หรือเฉลี่ย 1.007 เครื่องต่อหนึ่งครัวเรือน ส่วนสินค้าคงประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า ที่อำนวยความสะดวกภายในบ้านที่ประกอบด้วย เครื่องซักผ้า, เครื่องปรับอากาศ, ตู้เย็น, เต้าไมโครเวฟ/เตาอบ, หม้อหุงข้าวไฟฟ้า, น้ดลม, และกระติกน้ำร้อนไฟฟ้า พบว่าสินค้าที่ผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นเจ้าของสามอันดับแรกคือ น้ดลม, หม้อหุงข้าวไฟฟ้า, และตู้เย็น โดยมีสัดส่วนร้อยละ 89.1, 73.1 และ 61.8 หรือโดยเฉลี่ย 1.27, 0.79 และ 0.66 เครื่องต่อหนึ่งครัวเรือนตามลำดับ ส่วนสินค้าประเภทยานพาหนะที่ประกอบด้วยรถจักรยานยนต์และรถยนต์ พบว่ารถจักรยานยนต์เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมจากครัวเรือนมากที่สุดคือ มีสัดส่วนการเป็นเจ้าของร้อยละ 70.9 หรือเฉลี่ย 0.91 คันต่อหนึ่งครัวเรือน และเมื่อพิจารณาสินค้าคงทนทั้งหมดพบว่า สินค้าที่ครัวเรือนผู้บริโภคมีสถานภาพการเป็นเจ้าของในสัดส่วนที่มากที่สุดห้าอันดับแรกคือ โทรทัศน์, น้ดลม, เครื่องเสียง, หม้อหุงข้าวไฟฟ้า และรถจักรยานยนต์ ในขณะที่สินค้าที่มีสัดส่วนการเป็นเจ้าของน้อยที่สุดห้าอันดับจากน้อยไปหามากคือ เครื่องปรับอากาศ, เต้าไมโครเวฟ/เตาอบ, เครื่องวีดิทัศน์กับเครื่องซักผ้า, รถยนต์นั่งและกระติกน้ำร้อนไฟฟ้า

3). ในการศึกษาถึงตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทนนั้น ได้แบ่งการวิเคราะห์โดยได้แยกพิจารณาเป็นสามสมการคือ สมการแรก พิจารณาถึงตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทน ประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน สมการที่ 2 พิจารณาถึงตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทนประเภทอื่นที่มีใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า

ภายในบ้าน และ **สมการที่ 3** เป็นการพิจารณาถึงตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทนรวมทั้งหมด ผลจากวิเคราะห์โดยใช้แบบจำลอง โทบิตซึ่งประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธีภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด พบว่าเมื่อพิจารณาถึงสมการแรก รายได้ในปัจจุบันมีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจ เพื่อการใช้จ่ายในการซื้อสินค้าคงทน ประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ขณะที่รายได้ในอดีตมีความสำคัญไม่มากนัก รวมทั้งอายุของหัวหน้าครัวเรือนและจำนวนเด็กในครัวเรือนจะให้เครื่องหมายของค่าสัมประสิทธิ์เป็นลบ ในขณะที่สถานการณ์การเป็นเจ้าของบ้าน, ครัวเรือนที่เพิ่งเข้ามาอยู่ในบ้านเพียงหนึ่งปีหรือน้อยกว่า, การได้รับสินเชื่อ, สถานภาพการสมรสและผู้เพิ่งสมรสเพียงหนึ่งปีหรือน้อยกว่า มีแนวโน้มที่จะใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าในกลุ่มนี้ค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาถึงสมการที่ 2 พบว่า รายได้ในปัจจุบัน, สถานภาพการเป็นเจ้าของบ้าน, ผู้ที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านเพียงหนึ่งปีหรือน้อยกว่า, และการได้รับสินเชื่อ ซึ่งตัวแปรเหล่านี้ได้แสดงอิทธิพลในทางบวกกับการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าในกลุ่มนี้ และเมื่อพิจารณาถึงสมการสุดท้าย พบว่า เครื่องหมายของค่าสัมประสิทธิ์ ได้แสดงผลเหมือนกับสมการแรกทุกประการ นั่นคือ รายได้ในอดีต, อายุของหัวหน้าครัวเรือนและจำนวนเด็กในครัวเรือนจะมีอิทธิพลค่อนข้างน้อยหรือแสดงผลในทางลบต่อการตัดสินใจเพื่อซื้อสินค้าคงทน

4). การศึกษานี้ได้พยายามสอบถามถึงสภาพแวดล้อมและความรู้สึกของหัวหน้าครัวเรือนต่อพฤติกรรมในการซื้อสินค้าคงทนแต่ละครั้งว่าเป็นอย่างไรบ้าง อย่างเช่น การได้รับสินเชื่อจากผู้ขาย, มีการวางแผนการซื้อล่วงหน้าก่อนหรือไม่, การซื้อแต่ละครั้งถูกชักชวนจากตัวแทนขายหรือไม่, ก่อนจะซื้อต้องศึกษารายละเอียดในคุณสมบัติของสินค้าหรือไม่ ตลอดจนสมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยหรือไม่ ผลที่ได้จากการศึกษาแสดงว่า ครัวเรือนของผู้บริโภคประมาณร้อยละ 40 มีโอกาสจะได้รับความไว้วางใจหรือได้รับสินเชื่อจากผู้ขาย และในการซื้อสินค้าแต่ละครั้งผู้บริโภคประมาณร้อยละ 62 มีการวางแผนการซื้อล่วงหน้าก่อน ส่วนตัวแทนขายนั้นจะมีผลน้อยมากต่อการซื้อ ผลการศึกษายืนยันว่า การซื้อสินค้าคงทนผู้บริโภคจะกระทำด้วยตนเองถึงร้อยละ 95.3

และการซื้อจะต้องศึกษารายละเอียดในคุณสมบัติของสินค้าก่อนร้อยละ 63.7 ตลอดทั้งสมาชิกในครัวเรือนก็มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทนซึ่งมิใช่การดำเนินการเฉพาะหัวหน้าครัวเรือนแต่เพียงคนเดียว

5.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทนของผู้บริโภคในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ที่ได้ศึกษาถึงสถานภาพการบริโภคสินค้าคงทน ปัจจัยที่ควรพิจารณาว่ามีส่วนสำคัญต่อการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าคงทน ตลอดทั้งความรู้สึกของผู้บริโภคต่อการซื้อสินค้าคงทน ผลที่ได้จากการศึกษา จึงควรจะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านนี้ ดังข้อเสนอแนะที่สรุปพอสังเขปดังนี้

1). เนื่องจากสินค้าคงทนเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของผู้บริโภคทุกครัวเรือน แม้ว่าสินค้าบางชนิดครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเจ้าของมีสัดส่วนยังต่ำอยู่ แต่ก็มีความหมายว่า สินค้าเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นต่อครัวเรือนเลย แต่อาจมีข้อจำกัดด้านรายได้ตลอดทั้งยังไม่ถึงเวลาที่ครัวเรือนจะต้องหาสินค้าเหล่านี้มาใช้ จึงทำให้สัดส่วนการเป็นเจ้าของจึงอยู่ในระดับที่ไม่สูงนัก แต่โดยปกติแล้วผู้บริโภคย่อมแสวงหาสิ่งที่ดีกว่าเสมอ ดังนั้นในอนาคต เมื่อครัวเรือนต้องการความสะดวกสบายและความรวดเร็ว ก็จะทำให้ความต้องการในสินค้าเหล่านี้มีมากขึ้นตามมา

2). จากสถานภาพและพฤติกรรมในการบริโภคสินค้าคงทน แสดงให้เห็นว่าสินค้าคงทนเป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของผู้บริโภคตลอดทั้งยังแสดงถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของครัวเรือน และเมื่อพิจารณาแต่ละสมการในแบบจำลองการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทน อาจจะยืนยันได้ตามแนวคิดของ Klein and Lansing (1955) ว่าตัวแปรด้านเศรษฐกิจเป็นตัวชี้ถึงอำนาจในการตัดสินใจเพื่อการใช้จ่าย ขณะที่ตัวแปรด้านทัศนคติหรือการคาดหวังจะเป็นแรงขับเคลื่อนจิตใจ และตัวแปรด้านตัวผู้บริโภคจะแสดงถึงความจำเป็นหรือการยับยั้งในการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทน ซึ่งจะพบว่ารายได้และการได้รับสินเชื่อในการซื้อเป็นตัวแปรสำคัญต่อการตัดสินใจเพื่อการใช้ซื้อ แต่เนื่องจากสินค้าคงทนโดยทั่วไปจะมีมูลค่าสูง และ

สำหรับผู้บริโภคบางครัวเรือนมูลค่านี้อาจสูงกว่าอำนาจการใช้จ่าย เมื่อเทียบกับรายได้ ในขณะนั้น การซื้อด้วยสินเชื่อจึงเป็นการเพิ่มอำนาจและอำนวยความสะดวกในการตัดสินใจแก่ผู้บริโภคเป็นอย่างมาก ดังนั้นสถาบันทางการเงิน และหน่วยงานที่ให้สวัสดิการแก่ข้าราชการ และลูกจ้าง เช่น ธนาคาร บริษัทเงินทุน สหกรณ์ออมทรัพย์ ฯลฯ จึงควรเข้ามามีบทบาทในการให้สินเชื่อเพื่อการซื้อสินค้าคงทนแก่ผู้บริโภค แต่ทั้งนี้สินเชื่อควรจะอยู่บนพื้นฐานของความจำเป็นอย่างแท้จริง เพราะไม่เช่นนั้นแล้วอาจเกิดผลเสีย และเป็นการบริโภคที่เกินความจำเป็นได้

3). ในแง่ของการนำข้อมูลไปใช้ในการตลาดนั้น ผู้ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจำหน่ายสินค้าคงทนควรพิจารณาการชายทั้งในรูปของเงินสด และสินเชื่อ (การชายด้วยวิธีผ่อนชำระหรือการเช่าซื้อ). โดยเฉพาะการชายในรูปของสินเชื่อควรมีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำเพิ่มงวดการชำระเงินมากขึ้น ตลอดจนสินค้าควรมีหลายระดับเพื่อให้ผู้บริโภคสามารถเลือกได้ตามระดับรายรับและอำนาจการใช้จ่ายของแต่ละครัวเรือน ส่วนในการส่งเสริมการขายถ้าไม่คำนึงถึงตัวแปรด้านรายได้และสินเชื่อแล้ว อาจจะพิจารณาได้ว่า ผู้บริโภคแต่ละครัวเรือนมีความแตกต่างกันทั้งสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมย่อมมีผลต่อรูปแบบการตัดสินใจเพื่อใช้จ่ายเงินในการซื้อสินค้าคงทนที่ต่างกัน เช่น ครัวเรือนที่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง และหัวหน้าครัวเรือนที่สมรสแล้วการจ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าคงทน ย่อมจะแตกต่างกับผู้ไม่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเองหรือหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นโสดหรือแม้แต่อายุที่ต่างกันการใช้จ่ายเงินก็จะต่างกันด้วย นั่นคือการซื้อสินค้าคงทนมักจะกระทำเมื่อหัวหน้าครัวเรือนมีอายุไม่มากนัก และจะเริ่มลดลงเมื่ออายุมากขึ้นทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าเมื่ออายุมากขึ้นสินค้าคงทนมีจำนวนตามที่ต้องการแล้ว จึงนำรายได้ไปลงทุนในทางอื่น เช่น ลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น

5.3 ข้อจำกัดของการศึกษาและแนวทางศึกษาต่อไป

1). เนื่องจากงบประมาณและเวลาที่ใช้ในการศึกษามีจำกัด ดังนั้นการกำหนดรายการของข้อมูลในแบบสอบถาม จึงได้มุ่งเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะมีผลทำให้ขาดเครื่องมือควบคุมที่มีประสิทธิภาพได้ เช่น ข้อมูลด้านค่าใช้จ่ายจะเก็บรวบรวมเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสินค้าคงทนเท่านั้น แต่ไม่ได้พิจารณาถึงค่าใช้จ่ายด้านอาหารหรือจากการได้รับบริการด้านอื่นเลย และสมการที่ได้จากการประมาณการยังมีได้ทดสอบปัญหาบางประการในการใช้แบบจำลองดังกล่าว ตลอดทั้งผู้ศึกษาไม่รวมตัวแปรอื่น ๆ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการใช้จ่ายในสินค้าคงทนอีกมากมายไว้ในแบบจำลอง เช่น ความแตกต่างของที่ตั้งที่อยู่อาศัยระหว่างผู้ที่อยู่ในเมืองและชนบท, ความรู้สึกของผู้บริโภคต่อสภาพทางเศรษฐกิจในปีที่ศึกษาว่าเป็นอย่างไร (ดีหรือไม่), อาชีพของผู้บริโภค (มีรายได้ประจำหรือไม่), อิทธิพลของข่าวสารและการโฆษณา ตลอดทั้งความรู้สึกทางด้านการคาดคะเนราคาสินค้าคงทนในอนาคต เป็นต้น ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงเป็นการปิดโอกาสที่จะได้แบบจำลองที่เหมาะสมกว่าได้

2). ถึงแม้ว่าจะสามารถศึกษาถึงสภาพการเป็นเจ้าของทรัพย์สินคงทน ที่มีอยู่ในแต่ละครัวเรือน ในปีที่ทำการศึกษา แต่เนื่องจากสภาพโดยทั่วไปของสินค้าคงทนแต่ละชนิดมีความแตกต่างกันมากทั้งคุณภาพ, ราคา ตลอดทั้งระยะเวลาที่ใช้มาแล้วในอดีต ซึ่งข้อมูลลักษณะดังกล่าวนี้ มีความยากลำบากที่ได้รับจากผู้บริโภค ซึ่งจะส่งผลต่อการพิจารณาถึงการวิเคราะห์พฤติกรรมในการอุปโภคบริโภคสินค้าคงทน ตลอดทั้งผลของสินค้าคงทนที่มีในอดีตต่อการใช้จ่ายเพื่อซื้อในปัจจุบัน ซึ่งควรจะวิเคราะห์ต่อไปว่าการซื้อนั้นเป็นผลมาจากความต้องการใหม่ (new demand) หรือเกิดจากความต้องการทดแทน (replacement demand)

3). อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าผลการศึกษานี้ได้ข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ แต่ก็มิได้หมายความว่า เครื่องมือที่ใช้จะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว ทั้งนี้จากการที่ยังได้ศึกษาค้นคว้าในรายละเอียดต่าง ๆ มากขึ้น จึงเห็นว่ายังมีรายละเอียดอีกมากมายที่จะต้องศึกษาค้นคว้า และทำหาคำความสามารถของผู้วิจัยในอนาคตต่อไป โดยเฉพาะการเปรียบเทียบ

ระหว่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ตามที่ ได้มีผู้ใช้ศึกษาแล้วในอดีต แต่ยังหาข้อสรุป
แน่นอนไม่ได้ว่า วิธีการใดจะเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุด ในเมื่อข้อมูลมีความแตกต่างกันทั้งใน
ระยะเวลา, สถานที่ ตลอดทั้งการให้คำนิยามศัพท์ของตัวแปรที่ใช้ศึกษา

4). ผลที่ได้จากการศึกษานี้ เป็นผลจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างของครัวเรือนผู้
บริโภคที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ในปี 2534-2535 ดังนั้นการนำผลการ
ศึกษาไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่นที่มีสภาพทาง เศรษฐกิจ และสังคมแตกต่างจากผู้บริโภคในกลุ่ม
ตัวอย่าง จึงควรตระหนักถึงข้อจำกัดในส่วนนี้ด้วย ซึ่งอาจจะส่งผลให้สิ่งที่ได้รับมามีความ
แตกต่างตามไปด้วย